

О.Ф. ГРИЩЕНКО, аспірант, Сумський державний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ¹

У статті досліджено сучасні тенденції інноваційного підприємництва в Україні. Розглянуто причини, що спонукають інноваційну діяльність промислових підприємств України. Виокремлено основні проблеми інноваційної сфери та визначено перелік причин, що сповільнюють розвиток інноваційного підприємництва в Україні.

В статье исследованы современные тенденции инновационного предпринимательства в Украине. Рассмотрены причины, которые побуждают инновационную деятельность промышленных предприятий Украины. Выделены основные проблемы инновационной сферы и определен перечень причин, которые замедляют развитие инновационного предпринимательства в Украине.

This article investigates the current trends of innovative entrepreneurship in Ukraine. The reasons that induce innovative activity of industrial enterprises in Ukraine are analyzed. The main problem areas of innovative sphere are pointed out and the list of reasons that are slowing down the development of innovative entrepreneurship in Ukraine is defined.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, інноваційне підприємництво, інноваційний маркетинг.

Вступ. Сучасна ринкова економіка характеризується динамічністю і нестабільністю процесів, що відбуваються на ринку [2, с. 449]. Формування економічно обґрунтованої інноваційної політики та розвиток інноваційного підприємництва стають дедалі актуальнішими, особливо в умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів та усвідомлення позитивної ролі інновацій для країн з різним рівнем економічного розвитку [4, с. 29]. За таких умов підвищення інноваційної активності підприємств стає основою здійснення підприємницької діяльності, що дозволяє ефективно співпрацювати та конкурувати як на рівні окремої країни, так і на світовому ринку.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження проблем та перспектив розвитку інноваційного підприємництва в Україні. У відповідності до мети були визначені такі завдання: 1) проаналізувати сучасні тенденції інноваційного підприємництва в Україні; 2) визначити проблеми та перспективи розвитку інноваційного підприємництва в Україні.

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОНмолодьспорт України, наданих на виконання науково-дослідної роботи на тему «Розроблення механізму впровадження екологічних інновацій» (№ держ. реєстр. 0112U001378)

Методологія. Методологічною основою дослідження є положення та висновки щодо проблем та перспектив інноваційного підприємництва, викладених у працях таких науковців, як Ілляшенко С.М. [3], Біловодська О.А. [4], Пугачова М.В. [9], Слісаренко О.О. [11], Захарін С.В. [1] та ін. У процесі дослідження встановленої вище проблематики були використані такі наукові методи: графічний метод, збір, систематизація, групування та узагальнення статистичної інформації та наукових публікацій.

Результати дослідження. На думку Ілляшенка С.М. з початком формування постіндустріальної економіки саме інновації й інноваційна діяльність вийшли на перше місце серед факторів економічного зростання [3, с. 7]. Підтверджуючи попередній тезис, Біловодська О.А. зауважує, що економіка багатьох країн, які здійснили потужний ривок і набули статусу світових лідерів, сьогодні будується, у першу чергу, на реалізації наукових досягнень [4, с. 30]. Також у [11] зазначається, що розвинуті країни забезпечують 85-90% приросту ВВП через виробництво та експорт наукоємної продукції, тоді як Україна, посідаючи за кількістю науковців одне з перших місць у світі, поки що розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень. Загальний обсяг видатків на дослідження й розроблення у ВВП протягом 2000-2009 рр. в Україні зменшився з 1,16% до 0,95 % (у тому числі з держбюджету 0,41 %). Водночас у ЄС показник наукоємності ВВП у середньому складає 1,9 %, у Фінляндії й Швеції – 3,7 %, США й Німеччині – 2,7 % [10].

За період 2000-2010 рр. спостерігається незмінна тенденція, за якої в середньому 2,75% промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в наслідок певних причин не змогли впровадити результати своєї діяльності. Таку кількість неуспішних інноваційних підприємств можна пояснити комплексом причин, до якого входить і нерозвинутість механізмів прийняття та обґрунтування маркетингових інноваційних рішень.

Таблиця 1 – Розподіл підприємств і організацій за типами інновацій (побудовано на основі [7])

Характеристика	Значення у % до загальної кількості підприємств	
	2008	2010
1. Інноваційно-активні підприємства	18	21
1.1 Займалися технологічними інноваціями	11,6	9,8
1.2 Займалися продуктовими інноваціями	7,5	5,8
1.3 Займалися процесовими інноваціями	8,4	7,6
1.4 Займалися маркетинговими інноваціями	10,5	12,5
1.5 Займалися організаційними інноваціями	8,1	10,2
2. Інноваційно-неактивні підприємства	82	79

У 2008-2010 рр. частка інноваційно-активних підприємств у загальній кількості підприємств України зросла на 3% в основному за рахунок збільшення частки підприємств, які займалися організаційними та маркетинговими інноваціями. Із загальної кількості обстежених підприємств 4,5% займалися лише технологічними інноваціями, 11,2% – лише організаційними та маркетинговими інноваціями (нетехнологічними інноваціями), а 5,3% – обома типами інновацій [7].

Інноваційно-активні підприємства України переважно здійснювали інноваційну діяльність за рахунок власних коштів. Цікаво, що у 2010 році у порівнянні з 2009 роком питома вага власних коштів у загальному обсязі фінансування знизилася на 0,5% та суттєво збільшилась (на 11%) питома вага коштів іноземних інвесторів. Загалом, якщо проаналізувати період з 2000 по 2010 роки, то простежується тенденція до підвищення ролі (збільшення частки на 22,4% за 10 років) коштів іноземних інвесторів у здійсненні інноваційної діяльності промисловими підприємствами України.

Таблиця 2 – Впровадження інновацій на промислових підприємствах України [5; 6]

Рік	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	У т.ч. впроваджено маловідходних, ресурсозберігачих, безвідходних процесів, %	Освоєно виробництво нових видів продукції ¹ , найменувань	У т.ч. впроваджено нових видів техніки, %	Придбано нових технологій (технічних досягнень), найменувань		Передано нових технологій (технічних досягнень), найменувань	
					в Україні	за межами України	в Україні	за межами України
2000	1403	30,6	15323	4,1	н/д	н/д	н/д	н/д
2005	1808	38,2	3152	20,8	237	146	16	-
2006	1145	37,0	2408	32,6	382	315	59	10
2007	1419	44,7	2526	34,9	1141	297	29	4
2009	1893	39,8	2685	23,9	631	534	3	4
2010	2043	23,4	2408	27,5	565	142	3	2

¹ З 2003 року інноваційних видів продукції

Результати здійснення інноваційної діяльності промисловими підприємствами України у 2000-2010 рр. систематизовано у табл. 2.

Основні причини здійснення українськими промисловими підприємствами інноваційної діяльності (табл. 3) досліджено у роботі [9].

Отже, спираючись на дослідження [9], можна стверджувати, що причини, які спонукають вітчизняні промислові підприємства здійснювати інноваційну діяльність, в основному носять маркетинговий характер: збільшення (утримання) частки на ринках збуту, вихід на нові ринки збуту всередині країни, урізноманітнення асортименту продукції, краще задоволення запитів споживачів тощо. Все це звертає увагу дослідників на те, що в сучасних умовах концепція інноваційного маркетингу стає провідною концепцією ведення бізнесу. В свою чергу маркетингові інноваційні рішення необхідно розглядати як головний засіб реалізації підприємствами даної концепції.

Таблиця 3 – Причини, що спонукають інноваційну діяльність промислових підприємств України у 2005-2006 рр.[9]

Причина	Питома вага підприємств, %	
	2005 р.	2006 р.
Не займалися і не планують займатися	18,6	17,2
Краще задовольнити запити споживачів	26,7	30,0
Збільшити (утримати) свою частку на ринках збуту	34,4	39,2
Вийти на нові ринки збуту всередині країни	31,7	32,9
Вийти на міжнародні ринки	19,7	22,3
Знизити видатки на виробництво продукції	25,8	31,3
Урізноманітнити асортимент продукції	30,1	29,5
Підвищити капіталізацію (вартість) своєї компанії	3,78	4,9
Покращити фінансовий стан підприємства	41,7	43,0
Стати постачальником іноземних компаній, що працюють на українському ринку	2,9	2,0
Знизити залежність від постачальників	6,6	6,4

З іншого боку, Державною службою статистики України до 2007 року проводились опитування керівників промислових підприємств щодо визначення причин низької інноваційної активності. У таблиці 4 деталізовано результати цих опитувань за 2001, 2004 та 2007 рік.

З 2008 року методика змінилася (табл. 5): розширився перелік чинників, які було запропоновано розділити на чотири групи, а досліджувані підприємства віднести до двох категорій (інноваційні та не інноваційні підприємства). Нажаль, зміну впливу чинників, що перешкождали здійсненню інноваційної діяльності, важко простежити в динаміці, оскільки методика опитування постійно змінювалась, тому маємо змогу лише виявити

найбільш проблемні аспекти інноваційної діяльності промислових підприємств України.

Отже, використовуючи отримані дані офіційної статистики [1; 5; 7] та результати національної доповіді «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» [8], маємо можливість виокремити основні проблеми інноваційної сфери та визначити перелік причин, що сповільнюють розвиток інноваційного підприємництва та підприємницької конкуренції в Україні: 1) недосконалість законодавчої та інституційної бази розвитку інноваційного підприємництва;

Таблиця 4 – Причини низької інноваційної активності промислових підприємств України у 2001, 2004 та 2007 роках [1; 5]

Перешкоджаючий чинник	Значення у % від загальної кількості обстежених підприємств		
	2001	2004	2007
Відсутність фінансування	86,0	н/д	н/д
Нестача власних коштів	н/д	83,0	80,1
Недостатня фінансова підтримка держави	н/д	56,6	53,7
Великі витрати на нововведення	40,0	55,9	55,5
Тривалий термін окупності нововведень	н/д	34,6	38,7
Відсутність коштів у замовника	40,0	31,7	33,3
Високі кредитні ставки	39,0	н/д	н/д
Недосконалість законодавчої бази	32,0	37,7	40,4
Труднощі із сировиною і матеріалами	29,0	н/д	н/д
Високий економічний ризик	24,0	38,9	41
Нестача інформації про нові технології	н/д	19,5	17,3
Відсутність можливості для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями	н/д	18,5	19,7
Відсутність попиту на продукцію	15,0	16,0	16,0
Нестача інформації про ринки збуту	11,0	18,3	17,4
Відсутність кваліфікованого персоналу	н/д	17,2	н/д
Несприйнятливність підприємств до нововведень	н/д	14,5	15,5

2) невідповідність наявних джерел та обсягів фінансування науки, освіти, наукових фундаментальних і прикладних досліджень потребам інноваційного розвитку; 3) відсутність ефективної системи стимулювання бізнесменів до роботи на ринку високих технологій; 4) недосконалість механізмів економічної та моральної мотивації винахідництва; 5) низька активність використання об'єктів інтелектуальної власності у секторі малого та середнього підприємництва, недооцінка підприємствами інтелектуального капіталу, що призводить до

спрямування ресурсів фінансової сфери на інвестування підприємств «старопромислових галузей», а не до інноваційно активних підприємств чи науково-дослідних розробок; 6) нерозвиненість економічного механізму управління інноваційною діяльністю; 7) низький рівень інформаційного забезпечення інноваційної діяльності; 8) високий рівень ризику інноваційного підприємництва та відсутність розвинутого венчурного підприємництва; 9) несприйнятливність підприємств до нововведень.

Таблиця 5 – Розподіл підприємств за найбільш суттєвими чинниками, що перешкождали здійсненню інновацій за період 2008-2010 рр. [7]

Група чинників	Чинник	Значення у % від загальної кількості обстежених підприємств	
		інноваційні підприємства	неінноваційні підприємства
Цінові	Відсутність коштів у межах підприємства або групи підприємств	7,8	16,3
	Відсутність фінансування за межами підприємств	4,6	8,7
	Занадто високі витрати на інноваційну діяльність	6,2	12,0
Інформаційні	Відсутність кваліфікованого персоналу	1,5	3,4
	Відсутність інформації про технології	1,0	2,1
	Відсутність інформації про ринки	0,8	1,9
	Труднощі знаходження партнерів інноваційної діяльності	2,4	5,3
Ринкові	На ринку домінують певні підприємства	3,9	7,1
	Незначний попит на інноваційні товари чи послуги	1,9	4,2
Причини інноваційної бездіяльності	Немає необхідності у зв'язку з попередньою інноваційною діяльністю на підприємстві	1,1	2,0
	Непотрібно у зв'язку з невизначеним попитом або немає попиту на інновації	1,8	5,7

Висновки. Проведене дослідження проблем та перспектив розвитку інноваційного підприємництва в Україні показало, що в сучасних умовах динамічний розвиток середовища господарювання вимагає від підприємства маркетингової орієнтації всіх господарських процесів. За таких умов необхідно здійснювати управління підприємствами на засадах інноваційного маркетингу. Подальші дослідження будуть направлені на пошук можливих шляхів та

визначення маркетингових заходів з підвищення ефективності та результативності інноваційного підприємництва в Україні.

Список літератури: **1.** Захарін С.В. Інноваційна активність промислових підприємств / С.В. Захарін // Економіка і прогнозування : науково-аналітичний журнал. – 2006. - № 3. – С. 80-98; **2.** Маркетинг: бакалаврський курс: Навчальний посібник / За загальною редакцією д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 976 с.; **3.** Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку : монографія / За заг. ред. С.М. Ілляшенка. – Суми : Університетська книга, 2006. – 728 с.; **4.** Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О.А. Біловодської. – Суми : Університетська книга, 2010. – 432 с.; **5.** Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2007. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. – 2008. – 361 с.; **6.** Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2010. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2011. – 282 с.; **7.** Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2008–2010 років (за міжнародною методологією) [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/nauka_in/inn_2010.zip; **8.** Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Гесць, Е.М. Кужель О.В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.; **9.** Пугачова М.В. Оцінка інвестиційної та інноваційної діяльності промислових підприємств України на базі показників кон'юнктурних обстежень / М.В. Пугачова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2006. – Випуск 30 – С. 140 – 146; **10.** Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/index.php/-2011-2014-q-q?lang=ru&itemid=167&option=com_content&view=article&id=105&month=9&year=2016; **11.** Слюсаренко О.О. Інноваційна активність в Україні: стан і проблеми розвитку / О.О. Слюсаренко [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://stop-orange.ucoz.ru/news/2007-08-13-736>

Надійшла до редакції 01.04.2012р.